

Voedselrede – Tom Middendorp

Inleiding

Dames en heren,

Toen ik 10 jaar geleden wat spottend werd geïntroduceerd als ‘de klimaatgeneraal’, dacht ik even: dat klinkt meer als een Marvel-figuur dan als een militair.

Maar inmiddels weet ik hoe raak die bijnaam is.

Klimaat, water en voedsel zijn allang geen milieudossiers meer — het zijn geopolitieke veiligheidsvraagstukken.

In de missies waar ik diende, zag ik het telkens gebeuren.

Zodra voedsel schaars werd, sloegen spanningen toe.

Mensen trokken weg, steden raakten ontwricht, en extremisme vond er een voedingsbodem.

Voedselzekerheid is een strategisch belang — net zo fundamenteel voor onze veiligheid als energie en defensie.

En wij, dames en heren, wij leven in een prachtig land dat van nature een voedsel-delta is: gevormd door water, verbonden met de wereld,

met een kennis- en logistiek netwerk waar velen jaloers op zijn.

Dat is een kracht die we moeten koesteren — maar ook een verantwoordelijkheid die we niet kunnen negeren.

Want die kracht staat onder druk.

De wereldbevolking groeit richting tien miljard mensen.

De vraag naar voedsel stijgt explosief, terwijl water, ruimte en grondstoffen steeds schaarser worden. De kloof tussen vraag en aanbod groeit.

Dat maakt de wereld competitiever, afhankelijker — en dus kwetsbaarder.

We zijn opgegroeid in een tijdperk van stabiliteit en overvloed. We reden de afgelopen decennia over een strak geasfalteerde weg van voorspelbaarheid, maar ineens zitten we op een mistig pad vol kuilen en afslagen, die niet in onze vertrouwde routeplanner staan.

Navigeren wordt lastiger.

Het stelt nieuwe eisen aan onze weerbaarheid. Weerbaarheid die verder gaat beschermen van wat we hebben, maar die vooral draait om anticipatie en aanpassingsvermogen aan de eisen van de toekomst.

Ons land is gebouwd op weerbaarheid. Na elke overstroming hebben we geleerd het water niet te bevechten, maar te temmen. Na elke crisis stonden we sterker op. Diezelfde mentaliteit hebben we nu opnieuw nodig.

Dat vraagt om moed.

Moed om voorbij de waan van de dag te kijken en samen nieuwe wegen te vinden.

De vraag is niet óf we veranderen, maar hoe we dat samen doen — met lef, regie en verbeeldingskracht.

De wereld in transitie

Mijn werk als militair bracht mij in meer dan 20 crisisgebieden in de wereld. In toenemende mate realiseerde ik mij hoe klimaatverandering een aanjager is van onveiligheid. Vorig jaar bezocht ik Somalië en Irak, voor de verfilming van mijn boek.

Ik zag hoe regenseizoenen uitbleven en dorpen en boerderijen er door de toenemende droogte verlaten bij lagen.

Landerijen werden onbruikbaar, boeren verloren hun vee, families trokken naar de stad, waar geen werk en geen perspectief was.

Het leerde me opnieuw wat ik eerder als militair al had gezien: schaarste is de grootste bedreiging voor stabiliteit — schaarste aan voedsel, aan water, aan toekomst.

Het drijft honderden miljoenen mensen tot wanhoop en tot wanhopige besluiten om te overleven.

Besluiten, die leiden tot instabiliteit aan onze grenzen, tot verstoorde handelsketens en tot groeiende migratiestromen en extremisme.

Wat daar gebeurt is geen ver-van-ons-bed show, maar bepaalt uiteindelijk ook onze voedselprijzen, onze migratiedruk en onze stabiliteit. Daar mogen we onze ogen niet voor sluiten.

En die schaarste neemt toe, verder aangedreven door drie grote veranderkrachten.

De eerste is klimaatverandering als aanjager van frictie en onveiligheid.

Voor miljoenen mensen is klimaatverandering geen abstract nieuws, maar dagelijkse realiteit: droogtes, verzilte grond, opdrogende rivieren.

Een boer in Irak zei tegen mij: “Ik heb geen vijand meer nodig — het klimaat heeft mijn land veroverd.” Hij had zich 12 jaar geleden met zijn hele dorp tegen IS verzet, maar moest nu lijdzaam toezien hoe zijn zoon zich bij het extremisme aansloot. En waarom? ... Uit wanhoop, omdat hij voor zijn gevoel geen andere opties meer had.

Die voorbeelden in Somalië en Irak staan me nog altijd bij. Ze zijn symptomatisch voor de ontwrichtende werking van klimaatverandering in de fragiele regio's om ons heen.

De tweede kracht is geopolitiek.

De oorlog in Oekraïne liet zien hoe afhankelijk we zijn.

Eén oorlog, en de graan- en energieprijzen vlogen de lucht in.

Voedsel is letterlijk geopolitiek geworden.

En de geopolitieke verdeeldheid tast ons vermogen aan om tot gezamenlijke oplossingen te komen.

De derde kracht is technologie.

Gelukkig is dat ook de kracht die hoop biedt.

De zogeheten **GRAIN**-technologieën — genetica, robotica, AI, informatietechnologie en nanotechnologie — maken het mogelijk om slimmer, duurzamer en efficiënter te produceren.

Technologie kan verspilling veranderen in waarde, en crisis ombuigen tot kans.

Deze drie krachten grijpen in elkaar.

Ze verstoren onze voedselketens, onze economie en onze veiligheid.

De oude spelregels van optimalisatie en “just in time” werken niet meer.

We leven in een tijd waarin schokken elkaar versterken — en waarin juist weerbaarheid de nieuwe sleutel wordt.

De kwetsbaarheid van ons voedselsysteem

Nieuwe afhankelijkheden brengen nieuwe kwetsbaarheden. Dat zien we elke dag ook in ons eigen land. Elke hectare ruimte telt. Wonen, natuur, energie en landbouw strijden om hetzelfde stukje Nederland. Alleen als we die puzzel samen leggen, winnen we terrein.

Water leek ooit vanzelfsprekend, maar komt steeds vaker onder druk te staan. Zonder goed waterbeheer droogt ons fundament letterlijk op.

Ook qua vervuiling **stuitten** we op de grenzen van ons ecosysteem. De bodem zucht, de lucht is verzadigd, en het vertrouwen in de landbouw is fragiel geworden.

En dat alles raakt ook onze gezondheid. Gezond voedsel is te duur voor velen, ongezond voedsel te goedkoop. Dat vergroot ongelijkheid en drukt op onze zorgkosten.

Deze thema's lijken technisch, maar ze raken de kern van onze samenleving: hoe houden we balans tussen economie, ecologie en gezondheid? Het zijn geen gescheiden vraagstukken die we separaat kunnen oplossen.

We hebben het gezien bij de stikstofcrisis: wat begon als een milieuvraagstuk, groeide uit tot een sociaaleconomische crisis die boeren, bouwers en bestuurders tegenover elkaar zette.

Boeren voelen die spanning het eerst – zij staan letterlijk middenin dat spanningsveld tussen vraag en aanbod, tussen productie – natuur – en beleid.

Ons voedselsysteem is sterk, maar ook kwetsbaar. We importeren een groot deel van onze inputs — van graan en soja tot kunstmest. Een verstoring ver weg kan onze supermarkten en voedselproductie hier raken.

Daarom hebben we nieuwe spelregels nodig. Niet gericht op “meer”, maar op “beter” en op toekomstbestendigheid. Spelregels die structureel weerbaarheid inbouwen vanaf het ontwerp, met buffers, diversificatie en samenwerking. We moeten accepteren dat onzekerheid het nieuwe normaal is. Weerbaarheid draait daarbij niet alleen om het wegnemen van risico's, maar ook om veerkracht en het leren omgaan met het onvoorspelbare.

Ik zal vier bouwstenen schetsen die onze voedselweerbaarheid kunnen vergroten:

Bouwsteen 1 – Anticipatie en inzicht

De eerste bouwsteen is anticipatie: het vermogen om vooruit te kijken.

Als militair leerde ik dat je nooit alleen mag reageren op wat er al gebeurt.

Wie wacht tot de klap komt, is te laat.

Je moet de signalen leren lezen, en scenario's bouwen voor wat kán gebeuren.

Dat geldt ook hier. De wetenschap kan ons helpen voorspellen waar droogte toeslaat, waar gewassen **mislukken**, of waar een geopolitieke schok onze **voedselstromen** raakt.

Met data, satellieten en AI kunnen we die risico's zien vóór ze ons raken. Kunnen we droogtes voorspellen voordat ze in de grond zichtbaar zijn. Kunnen we verstoringen in aanvoerketens signaleren voordat we ze voelen in de supermarkten. In Kenia voorspellen ze met satellietdata droogtes nu weken eerder dan voorheen, in Zuid-Azie geven data-analyses lokale bevolkingen meer reactietijd voor extreem weer. In die wetenschap ligt ook een kans om onze doelen meetbaar te maken; niet langer sturen op intenties, maar op meetbare gecertificeerde resultaten

Maar anticipatie is meer dan techniek. Het vraagt ook bestuurlijke moed: om besluiten te nemen in onzekerheid vóórdat de crisis er is. Dat is de essentie van strategisch leiderschap.

Bouwsteen 2 – Weerbaarheid en regie

De tweede bouwsteen gaat over weerbaarheid en regie.

Ons voedselsysteem lijkt robuust, maar we weten allemaal hoe kwetsbaar het is voor **schokken**.

We importeren grondstoffen uit regio's waar het klimaat verslechtert of waar politieke **spanningen** toenemen. Een verstoring daar, voelen we direct hier – in prijzen, in beschikbaarheid, in vertrouwen.

Daarom moeten we minder afhankelijk worden van één bron of één route.

We moeten diversificeren, strategische voorraden aanleggen, en meer eigen productiecapaciteit opbouwen.

Maar weerbaarheid is méér dan het bouwen van buffers. Het gaat ook om richting en synergie.

Dat vraagt om regie – niet alleen om crises te beheersen, maar ook om koers te zetten naar een toekomstbestendig voedselsysteem.

Regie betekent

- dat we innovatie niet overlaten aan toevallige projecten, maar doelgericht verbinden met beleid en investeringen.
- dat we de enorme kennis in Nederland bundelen rond een gezamenlijke missie.

Weerbaarheid is dus niet alleen defensief – het is ook innovatief en ondernemend, gericht op nieuwe economische kansen voor de toekomst.

Dat stelt eisen aan leiderschap:

- geen versnippering, maar samenhang
- niet alleen korte termijn, maar ook visie en perspectief
- leiderschap dat over grenzen heen verbindt, dat bouwt aan vertrouwen en dat de lange termijn durft te kiezen.

Leiderschap zoals in 1953 toen Nederland na de watersnoodramp in Zeeland niet voor goedkoop lapwerk koos, maar voor een investering in een visie – de Deltawerken. Een keuze waar wij ze generaties later nog steeds dankbaar voor zijn.

Bouwsteen 3 – Innovatie en circulariteit

De derde bouwsteen is innovatie en circulariteit.

Nederland heeft een unieke kracht: we zijn klein van land, maar groot in ideeën. We kunnen het innovatielab van de wereld zijn.

We zien dat al gebeuren in Wageningen, Delft en Eindhoven, waar onderzoekers en ondernemers werken aan nieuwe landbouwsystemen, aan precisietechnieken die water en meststoffen precies goed doseren, aan gewassen die bestand zijn tegen droogte en **verzilting**.

Circulariteit is hier de sleutel. Reststromen worden grondstoffen. Afval wordt waarde. Zo mocht ik enkele jaren geleden een bedrijf openen in foodvalley dat voedselafval omzet in alternatieve palmolie. Een prachtig voorbeeld van hoe we kringlopen kunnen sluiten, en minder afhankelijk worden van kwetsbare importen.

Dat is niet alleen duurzaam — het is ook geopolitiek verstandig. Circulariteit is onze veiligheidsstrategie.

En stel u eens voor: Nederlandse technologie die Afrikaanse boeren helpt hun opbrengst te verdubbelen met de helft van de inputs. In Wageningen werken onderzoekers samen met bedrijven aan technologie waarmee algen op grote schaal kunnen worden gekweekt voor voeding, veevoer en biograndstoffen. Zo bouwen we niet alleen export, maar ook weerbaarheid in mondiale voedselketens. Dat is niet alleen handel, dat is stabiliteit brengen in een wereld in transitie.

Bouwsteen 4 – Ecosysteembenadering – [2 min]

De vierde bouwsteen draait om samenwerking in ecosystemen.

In militaire missies leerde ik de kracht samenwerking waarderen. Tientallen verschillende landen met verschillende belangen en verschillende culturen — en toch één missie.

De sleutel lag altijd in complementariteit: gebruik elkaars kracht, zoek de win-win.

Precies dat geldt voor ons voedselsysteem.

Voedselproductie, natuur, water en energie zijn geen losse werelden. Ze vormen één ecosysteem.

Verkokerde aanpak gericht op deelbelangen leidt tot conflicterende oplossingen.

Als we die onderdelen verbinden, ontstaan kringlopen die elkaar versterken in plaats van belasten.

Dat geldt zowel lokaal als nationaal.

Lokaal: bij de samenwerking tussen boeren, bedrijven, bestuurders en gemeenschappen die bottom-up de handen ineenslaan voor werkbare best practices.

Zoals in **Schouwen-West** waar boeren, **natuurorganisaties**, waterschappen en de provincie samen werken aan natuur inclusieve landbouw. Ze zoeken niet naar winnaars of verliezers, maar naar synergie, gezamenlijke balans en mede-eigenaarschap. Een voorbeeld van hoe je de kracht van de uitvoering kunt benutten om tot nieuwe oplossingen te komen die ook elders toepasbaar zijn.

Nationaal; in de bundeling van kennis en innovatie tussen publiek, privaat en wetenschap, die samen tot nieuwe technologieën en integrale concepten kunnen komen.

Samen staan we sterker zoals we gelukkig op vele plekken in Nederland ook zien.

Wat daar ontstaat, bouwt aan onze nationale en Europese weerbaarheid.

Slot

Dames en heren,

We zien allemaal die ongemakkelijke donkere klimaatwolk aan de horizon. We voelen allemaal het ongemak van de groeiende storm van krachten — klimaat, geopolitiek, schaarste en technologie. Toch kijken we vaak liever de andere kant op – opgeslokt door de problemen van vandaag. Maar stel uzelf eens de vraag: ... hoe zullen onze kinderen terugkijken ... op het gemak waarmee wij soms weggijken?

Als militair heb ik ervaren wat de prijs kan zijn van het weggijken. Juist nu moeten we de moed hebben vooruit te kijken, en te bouwen aan weerbaarheid in een wereld die grimmiger en onvoorspelbaarder wordt. Dat vraagt om leiderschap; politiek, bestuurlijk en privaat. Leiderschap dat verder kijkt dan partijbelangen, de volgende verkiezing of begroting. Leiderschap dat, net als na 1953, durft te kiezen voor voor de Deltawerken van deze tijd; Niet om ons te beschermen tegen het water, Maar om door de stormen heen te navigeren en onze voedselzekerheid veilig te stellen.

Het vraagt om leiderschap dat verbindt, dat krachten weet te bundelen om tot nieuwe oplossingen te komen. Dat regie voert om tot synergie te komen in een gezamenlijke missie. Want het zijn niet de sterksten die winnen, maar de meest wendbare, die durven samenwerken, durven vernieuwen en durven handelen voordat de storm losbarst.

Toen ik ooit werd geïntroduceerd als 'de klimaatgeneraal', dacht ik dat het een grappige bijnaam was. Vandaag weet ik dat het echte heldendom niet zit in uniform of titels, maar in de keuzes die we nú durven maken —
voor onze veiligheid,
voor onze boeren,
voor onze kinderen.

Laten we zorgen dat zij later trots zijn op onze keuzes van nu.

Dank u wel.